

daarna zou men kunnen stellen: zonder de 'onruststokende' uitgaven van Den Ouden geen Afscheiding!

34. H. de Cock, *Verzamelde Geschriften* I, Houten 1984, 161; De Cock, *Verzamelde Geschriften* II, Houten 1986, 280.

35. H.P. Scholte aan W. Messchert, 31-1-34; Smits, *Afscheiding* VI, 240. H.P. Scholte, *Stukken betreffende de afscheiding der gereformeerde gemeente van Doveren[!], Genderen en Gausijen[!]* van het *Nederlandsch Hervormd kerkbestuur*, 's-Gravenhage (J. van Golverdinge) 1834, III; dezelfde, *Merkwaardig voorbeeld van hedendaagse verdraagzaamheid van het Ned. Herv. kerkbestuur*, 's-Gravenhage (Golverdinge), 1834, 11; dezelfde, *Laatste getuigenis tegen de liefdelooze handelingen van het zoogenaamd hervormd kerkbestuur (...)*, 's-Gravenhage (Golverdinge) 1835, 35-36.

36. W.W. Smitt, *Is de verwerping van het Nederlandsch Hervormd Kerkbestuur al dan niet noodzakelijk geworden?*, 's-Gravenhage (J. van Golverdinge) 1835, 23, vgl. 35 en m.n. 53.

De Afscheiding als vrucht van de activiteiten van een ongeletterde Amsterdamse uitgever, dat lijkt overdreven, maar toch ... Lees de stukken na: overal komt men in de geschriften van de eerste afgescheidenen boekjes uit zijn fonds tegen. Zo beroept De Cock zich in februari 1834 op een stukje van de 'eerwaardige' oefenaar B.A. Ynia, een man die al veel eerder in het Leidse gezelschap van Le Feburé in ere stond, en wiens boekjes misschien daarom door Den Ouden waren opgekocht. Kort na de Afscheiding arriveert in Ulrum een brief van een sympathiserende landbouwer uit Schouwen: hij kent werk van Van der Feen en is blij met de nieuwe uitgave van een stukje van Koelman bij Den Ouden: 'ik dank den nieuw in drukgever van J. Koelman en meer andere kerkvaders. De Heere zegene de lezing van de overgeblevene geschriften der Godsgeleerden, die Hij voor de wijzen dezer wereld gesloten houdt maar zijn kinderkens door Zijnen Geest openbaart'.³⁴ Scholte blijkt begin 1834 een lezer van Schröters *Bijdragen* te zijn; hij neemt ook met 'bijzonder genoegen' kennis van een stukje van Van der Feen. Als Scholte begin november zijn afscheiding verdedigt, geldt zijn eerste verwijzing het *Adres* van Molenaar. Enkele weken later verwijst hij naar Schotsman, 'die als een oud schildwacht ... getrouwd op zijn post stond en waar-schuwde in onderscheidene of vertaalde of zelfgestelde werkjes'. Daarna volgt een opsomming van titels die alle nog bij Den Ouden verkrijgbaar zijn. Vooral opvallend is de voorstelling die Scholte in april 1835 geeft. Hij verwijst naar de geschriften van Schotsman, Da Costa, Bilderdijk, C. van Zuylen van Nijvelt, Ynia, Molenaar, Moorrees, Callenbach en Le Roy. Afgezien van de laatstgenoemde zijn het alle auteurs van Den Ouden en ze 'deden ieder het hunne om den meer en meer klimmenden stroom van ongerechtigheid tegen te gaan', tot 'eensklaps' De Cock optrad.³⁵ Hier wordt een stamboom gecreëerd: De Cock staat in een rij van profeten! Nagenoeg dezelfde reeks namen treft men enkele maanden later in een pamflet van de bekende oefenaar W.W. Smitt, waarin opgeroepen wordt tot verwerping van het hervormd kerkbestuur. Alleen staan aan het einde nu zowel De Cock als Scholte, samen met P.J. baron van Zuylen.³⁶ Kort nadien blijkt de scheiding definitief te zijn. Dat heeft ook gevolgen